

דרכי אורה

משולחנו של רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א

פרשת בלק תשפ"ה (86)

תענית י"ז בתמוז על שריפת התורה

חז"ל מנו חמישה דברים שאירעו בשבעה עשר בתמוז, וא' מהם ששרף אפוסטמוס הרשע את התורה. והנה שאר המאורעות הם שבירת הלוחות וביטול התמיד, הובקעה העיר והעמדת צלם בהיכל, כולם הם מעשים כלליים ובעלי משמעות היסטורית לכלל ישראל, ואילו שריפת התורה ע"י אפוסטמוס הרשע, לכאורה הוא מעשה פרטי ומקומי, שנעשה ע"י רשע א', וכיצד זה הושוותה חומרתו לדברים אלו? והנה בירושלמי (תענית פ"ד) היכן שרפה, במעברתא דלוד ויש אומרים במעברתא דטרלוס ע"ש, ואין זה רק נתון עובדתי, אלא יש בזה מגילוי אופי המעשה, גשר העיר הוא המקום הגבוה והמרכזי ביותר, שם בחר אפוסטמוס לבצע את ביזוי התורה בפומבי, בראש חוצות, לאור יום ובמונה. זהו חילול קדושת התורה בעזות פנים נורא.

ובתפארת ישראל שם (אות מ"ג) פירש שמדובר בספר התורה שכתב עזרא הסופר והיה מונח בעזרה, ושמונה היו מגיחים כל שאר הספרים. ואף אם אין הדבר



מרן שליט"א בהיכל ישיבת מיר - חשון תשפ"ה

מוכרח מלשון המשנה או הרמב"ם, מטרת הפירוש להעמיק את הבנת חומרת המעשה, שהיתה כאן פגיעה בלב התורני של כלל ישראל.

חז"ל בסנהדרין מלמדים, שאחאב שנאמר עליו שהתמכר לעשות הרע בעיני ה', וזה למלכות של כ"ב שנים בזכות שביד את התורה. כשפנה אליו

בן הדד ודרש את רכושו, נשיו ובניו, הסכים. אך כשדרש את 'מחמד עיניך', סירב. ופירשו חז"ל: 'מחמד עיניך' ספר התורה שהיה לו, התורה היתה בעיניו חביבה מכל, יותר מנשיו, בניו ורכושו.

אם אחאב הרשע ידע שעל התורה הפרטית שלו אין לוותר, ק"ו שאפוסטמוס אשר שרף את התורה בפרהסיא לעיני המון העם, עבר על עיקר כבוד שמים, ועל כן נחשב מעשהו לאחת הסיבות החמורות לתענית ציבור לדורות.

בדורנו, אין אנו רואים שריפת ספרים פיזית, אך לא אחת נראית לעינינו שריפת ערכה, התורה נדחקת מן המרכז, נלעגת במוקדים ציבוריים, נרמסת על ידי שונאים ולעיתים על ידי זרע ישראל. עלבון התורה אינו תמיד ברעש, לעיתים הוא בשתיקה, בהחמצת המקום הראוי לה.

לא בידנו להשיב את הגוילין שנשרפו ע"י אפוסטמוס, אך בידנו להשיב את הכתר שמתערער ע"י אפוסטמוס דורנו. כל עמל תורה, כל חיזוק ללומדיה, כל קידוש שם שמים על ידי דבקות בה - הם אבני יסוד לתקון. לכוונת במקום שנושרף, להגביה במקום שהושפל, ולהחזיר את התורה למעמדה העליון, מחמד עינינו שאין לוותר עליו.

(נערך ע"י א' התלמידים, מתוך מושא מרן שליט"א בהיכל ישיבת מיר \ חשון תשפ"ה)

עד היכן 'שלא לשמה' של בלק הרשע

וַיֹּאמֶר בָּלָעַם אֶל בָּלָק בְּנֵה לִי בָּהֶן שְׂבָעָה מִזְבְּחוֹת וְהֵן לִי בָּהֶן שְׂבָעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים (כ"ג, א)

בפי' אוה"ח: 'בנה לי' פי' למה שאני מוכין וחושב בטעם המעשה, שהרשע לא הי' רוצה לגלות ידיעתו ותחבולותיו בבלק כי נכרתה האמונה מהם, ועשה בלק כמצותו של בלעם דכתיב 'ויעש בלק כאשר דבר בלעם' פי' שאמר לו לעשות מעשה למה שיכוין בלעם בדבר וכו' עכ"ל.

ונראה דעפ"י י"ל מה שנתקשיתי הרבה בדברי רבינו המשך חכמה ז"ל להלן: בפעם השני' (פס' יד) לא הגיד בלעם לבלק 'הכן לי בזה שבעה מזבחות', משום דבלק הבין מדעתו דכמו שעשה בפעם הא' כן צריך לעשות בפעם הב', אבל בפעם הג' שלקחו ראש הפעור (פס' כח) ועבודתו בכזו, לכן לא ידע אם יזבח למבזוין עד שאמר לו בלעם (פס' כט) בנה וכו', וכן א"ר אליעזר בסנהדרין דס"א א' מניין לזבוח למבזוין וכו' עכ"ד, ודבריו צע"ג דהא בלק זבח הקרבנות לשמים כמ"ש בגמ' הוריות ד"י ב' א"ר יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק הרשע וזה ויצתה ממנו רות דא"ר יוסי ברבי חנינא רות בת בנו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב ע"כ, ומה שייך כאן זבוח למבזוין. והוכרתי לפרש בכונת רבנו המש"ח שבלק הי' סבור שכיון שהעלהו לראש הפעור כוונת בלעם כעת לזבוח לפעור, והסתפק בלק אם עבודתו גם בזבחה, עד שא"ל בלעם שכונתו ג"כ פה לזבוח לה' והעלהו לראש הפעור כדי שהקב"ה יראה עוון פעור להינקם בישראל, ועדיין צ"ע.

אמנם לד' בעל האוה"ח הק' יל"פ דבאמת בלק לא התכוין לשום דבר רק בנה המזבחות והכין הקרבנות ע"ד של בלעם הרשע, ובלק עצמו לא הי' יודע כלל מה כוונת זבחתו של בלעם, אם מקריב לה' או לע"ז שלו ומה"ט לקחו אל מקום אחר וישת אל המדבר פניו כדי לזבוח לשעירים וכו' ולכן כשהעלהו ראש הפעור הי' חושש אם ירצה להקריב ג"כ לפעור שעבודתה בבזיון, ומ"מ וזה ויצא ממנו רות כיון שבלעם נתכוין לשמים ובלק מסר לו הקרבנות על דעתו.

קובע מקום לתפילתו

וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לָכֵן נָא אֲתִי אֶל מְקוֹם אַחֵר וְגו' וְקָבַע לִי מִשֶּׁשׁ. (כ"ג, י"ג) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל בָּלָעַם לָכֵן נָא אֶקְרָא אֶל מְקוֹם אַחֵר אֵילִי יִישָׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹקִים וְקָבַעְתִּי לִי מִשֶּׁשׁ (שם, כ"ז). שמעתי ממרן הגרימ"צ ברגמן שליט"א שדקדק דבר נחמד, דבלק ובלעם הלכו בכל פעם למקום אחר אבל אצל אברהם נא' אחר ששמע על סדום ועמורה וגזירת הקב"ה 'ואברהם עודנו עומד לפני ה', כי הגויים תולים המניעה בדברים חיצוניים כמו המקום והנסיבות שהם הגורמים עיכוב התפילה וכל עלי' ברוחניות, אבל ההולכים בדרך אברהם תולים תמיד בעצמם ואומרים אולי כעת ירחם הקב"ה ויקבל תפילתנו, ואפשר דהוה הטעם שצריך לקבוע מקום לתפילתו כדא"ר ברכות ד"ו ב' כי מראה שההדבר תלוי רק בנו ולא בגורמים חיצוניים.

(דביר קדשו)

'אשרי המחכה ויגיע'

אַרְאֵנוּ וְלֹא עֲתָה אֲשׁוּרֵנוּ וְלֹא קָרֹב דֶּרֶךְ מִיַּעֲקֹב וְקָם שָׁבֵט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פִּתְאֵי מוֹאָב וְקָרַקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת. וְהָיָה אָדָם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה וְגו'. (כ"ד, י"ז - י"ח)

שמעתי ממרן הגרימ"צ שליט"א, דהנה הרמב"ם ברפ"א מהל' מלכים הביא מדרש הפס' הנ"ל, והתחיל בזה"ל: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה וכו' וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו וכו' אף בפרשת בלעם נאמר ושמ' ניבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו, ושם הוא אומר 'אראנו ולא עתה' זה דוד 'אשורנו ולא קרוב' זה מלך המשיח 'דרך כוכב מיעקב' זה דוד 'וקם שבט מישראל' זה מלך המשיח 'ומחץ פאתי מואב' זה דוד וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדם בחבל 'וקרקר כל בני שֵׁת' זה המלך המשיח שנא' בו ומשלו מים עד ים 'והיה אדם יִרְשָׁה' זה דוד שנא' וְהָיָה אָדָם לְדוֹד לְעַבְדִּים וְגו' 'והיה יִרְשָׁה וְגו' זה המלך המשיח שנא' ועל מושיעים בהר ציון וגו' עכ"ל.

ואמנם צ"ע במ"ש 'וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו - לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו, ומבואר דלא סגי באמונה גרידא אלא צריך לחכות לביאתו, וקשה מהיכן למדנו חיוב זה, ואמנם כ"ה להדיא בגמ' שבת

דל"א ב' אמר רבא בשעה שמכניסים אדם לדין, אומרים לו כו' ציפית לישועה ופירש"י לדברי הנביאים, וכן אומרים בתפילה 'כי לישועתך קוין כל היום' אבל יש למצא המקור לחיוב זה, וביותר תימה שכ' ע"ז הרמב"ם שהוא מפורש בתורה וכי יש לנו מקרא מפורש שנאמר בו שחובה לצפות למשיח.

ובס"ד אנהרניהו השי"ת לעיניו בדקדוק לשון הרמב"ם ומצאתי שדבר זה מבואר בפרשת בלעם בפס' שהביא הרמב"ם 'אראנו ולא עתה' זה דוד 'אשורנו ולא קרוב' זה מלך המשיח, עפ"י פרש"י עה"פ (הושע יג, ז') 'נכמר על דרך אשור' וז"ל: כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקום, אלא אארוב ואשקוד כמו 'אשורנו ולא קרוב' עכ"ל רש"י, ומפורש שביאור התיבה 'אשורנו' הוא אארוב ואשקוד, לשון אריבה, כאורב המחכה מתי יגיע ויעבור זה שצריך לבוא ולעבור פה, וכמו"כ אשקוד על זה בהתמדה ובשקידה, והוה ענין הצפי' לישועה (ובלשון אשכנז אוסקוין), והוה מקור נאמן למ"ש הרמב"ם שדבר זה מפורש בתורה ע"י משה רבינו שצריך לחכות ולצפות למשיח חוץ מעצם האמונה בביאתו.

(עפ"י הספר 'מסוד חכמים' ח"ב להגר"מ הרשקוביץ)

'ושים בסלע קנך'

נראה את הקנין וישא משליו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך. כי אם יהיה לבך קין עד מה אשור תשבך (כ"ד, כ"א)

בפי' אלשיך: אמר כי יתרו בן מות היה בעצת פרעה אשר יעץ לו. אך הנה איתן וחזק מושבך עם ישראל ומה גם למ"ש ז"ל (ילקוט תשע"א) שהיו מהם בלשכת הגזית וינצלו, אך עוד מנותד כי בדושה של ירחיו שניתן לך לשבת, תישבה עם שבית ישראל בבלה או עם עשרת השבטים, אך 'ושים בסלע קנך' באהלים בסלעים כצווי יונגב בן רכב לבניו (ירמיה לה, ז') וכו' על כן טוב לך 'שים בסלע קנך' ולא תשבה וכו' או בדרך אחרת 'איתן מושבך' עם משה ותורתו שהוא מנן לך, אך עצתי הוא כי 'ושים בסלע קנך' הוא בבית המקדש שהוא סלע וזה וכו' כאשר היו בלשכת הגזית, שבהיות דירתך שם לא תשבה עם עשרת השבטים, שהוא 'עד מה' שהוא שבי מופלג, כי אם עם יהודה שהוא שבעים שנה עכ"ל.

וצ"ע דבשלמא לדרך הא' שפי' האלשיך בתחילה, כעת 'איתן מושבך' עם ישראל שאתה יושב בלשכת הגזית ואמנם איעצך 'שים בסלע קנך' כדי שלא תגלה עמהם, אבל לדרך הב' מפרש 'איתן מושבך' עם משה ותורתו שהוא מנן לך, ועוד מייעץ לו 'ושים בסלע קנך' לישב בבית המקדש כדי שלא ילך בגלות אשור, והנה אי"ז שייך רישא לסיפא כלל, שהרי מתחיל להודיעו שמושה ותורתו מגינים עליו, ואח"כ אומר לו שבאמת אי"ז מועיל רק צריך לילך לביהמ"ק, והנה גם מה שיושב בביהמ"ד אינו מספיק שהרי הולך בגלות יהודה ורק ניצל מגלות אשור והו"ל ליעצו שיסתלק מהם לגמרי.

וג"ל ע"ד פי' האלשיך ז"ל עפ"י מה דגרסי' סוכה דנ"ב ב' תנא דבי רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ וכו' אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב הלא כה דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע ע"כ, ובתוס' תמהו דהא משמע שהפטיש הוא ברזל מפוצץ סלע וכו' ורבינו תם מקיים גירסת הספרים ומפרש 'וכפטיש יפוצץ סלע' שהסלע מפוצץ את הברזל כדאמר' במדרש (אגדה) מעשה בא' שקנה סנפירין ובא לבדקו, נתנו על הסדן והכה בקורנס נבקע הסדן ונחלק הקורנס וסנפירין לא נחלק ממקומו, היינו הוא דכתיב 'וכפטיש יפוצץ סלע' הסלע יפוצץ את הפטיש וכו' עכ"ל, ומבואר שבית המדרש הוא 'סלע' שמשבר כחו של 'מנוול זה', כוחו של ביהמ"ד חזק לשבר גם את ברזל היצה"ר, הוא מסכך בעד ההשפעה החיצונית והפיתוי התרבותי.

והנה פשוט שלצורך זה יש ללמוד תורה בקדושה וטהרה, והיינו תורה של בית המדרש, ולא סגי בלימוד התורה כמו שלומדים שאר מקצועות כחשבון ורפואה וכו', שאי"ז עושה רושם בפנימיות האדם, ולזה צריך דווקא למשכו לביהמ"ד ולא ללמוד תורה בפ"ע, רק 'שבת בבית ה' כל ימי חיי ולבקר בהיכלו'. ובזכרוננו עובדא א' 'ממו"ח רבינו הגדול ראש הישיבה זצ"ל שזעק במר לבו כי 'שיבה' אינה אוניברסיטה מקום שבאים לשמוע הרצאות בגמרא, אלא ישיבה הוא מקום שבאים 'להתלמד' ע"י הלימוד, והוסיף ע"ד דכתיב 'וכל בניך למודי השם' לא כתיב 'לומדי' השם, אלא 'לימודי' השם שבאים 'להתלמד' עצמם.

ומעתה י"ל שאומר לו בלעם ליתרו 'איתן מושבך' עם משה ותורתו שהוא מנן לך בעת צרה, ואמנם כ"ז רק בעודך מחזיק בתורת ה' אבל מי ימר שגם זרעך ישארו במצב הרוחני הזה כיון שאינם מורע ישראל, לכן עצתי 'ושים בסלע קנך', להצפין עצמכם בסוכת שלם, כדי להינצל משטף המים התרבותי בכדי להשיג יציבות רוחנית. רק בית המדרש הוא 'סלע' איתן, יסוד בטוח לישיבתך הקיומית. 'עד מה אשור תשבך' התרחקות מהסלע הרוחני עלולה להביא לשבי, לא רק פיזי אלא רעיוני ומוסרי. 'שים בסלע קנך' זו קריאה לדבוק במקום שמקנה זהות, יציבות ונצחיות.

'לימא מתני' דלא כסומכוס'

להלן מעשה שנוהג רבינו שליט"א לספר בעתותי רצון ומועד, וכאן מובא כפי שמסרו רבינו שליט"א לפני כ' שנים לבני ישיבת 'חפץ חיים' בואנוס איירס ארגנטינה, לרגל סיום מסכת ב"מ.

וכך פתח רבינו שליט"א: בשנות בחרותי במהלך לימודי בישיבת לומז'ה בפ"ת, זכיתי להימנות על תלמידיו של ראש הישיבה הגאון רבי ראובן בן ה'דגל ראובן' זצ"ל, שכיהן גם כרבה של פ"ת. בין שיחותיו הדולקות באור של תורה ומוסר, היה משתף אותנו לעיתים בסיפורים אמיתיים מעוררי השראה, כאלו שנחרטים בלב לאורך שנים. היום אניק לכס את א' הסיפורים היותר מאלפים שהיו צרורים באמתחתו, סיפור זה ה' נוהג לספר בעידנא דחדוותא, וזכיתי לשמועו ממנו כמה פעמים, עד שנצרב בתודעתי. מו"ר רבי ראובן זצ"ל ה' מפליא לדקדק בסיפורו עם כל השמות המדויקים של המקומות והאנשים המעורבים, אבל זה כבר לא בזכרוננו.

וזהו תורף המעשה: שני נערים גדלו יחד באותה עיירה ולמדו בצוותא, תחילה ב"חדר" ולאחר מכן בישיבה, אחד היה בן למשפחה חרדית עניה, והשני היה בן לסוחר אמיד וירא שמים. שנים רבות למדו בחברותא ואהבו את התורה. עד ש... אביו של הנער האמיד, החל להרהר שדרכו של בנו צריכה לכלול גם לימודי חול. "בתנאי הכלכלה של היום, רק אם בני לימד בגימנסיה, יוכל להצליח". וכך למרות שבנו התמיד בלימוד, נשלח לגימנסיה.

עברו ימים, הסביבה והחברים והרוח הכללית שבגימנסיה החלו לשנות אותו ואת השקפותיו. שני החברים נותרו באותה עיר, אך נתיבי חייהם התפצלו לחלוטין. ערב בהיר אחד, נפגשו הידידים ברחובה של עיר, זה חוזר מבית תלמודו כשגמרתו תחת בית שחיו, וזה חוזר מהגימנסיה, וישאל הסטודנט את ידיד נעוריו: 'באיזה סוגיא עוסקים כעת בלימוד הישיבה? ויענה: "בדף הראשון של מסכת בבא מציעא".

הנער מהגימנסיה זכר את פתיחת המסכת, וגיחך: "עדיין יושבים שם כל היום ומתייגעים בתמיהה: 'לימא מתניתין דלא כסומכוס'? אפשר לחשוב מה יקרה אם המשנה לא תלך כמו סומכוס.. האם זה ישיעי במשהו קטן על העולם? האם החיים שלכם יהיו יותר טובים אם המשנה תלך כמו סומכוס? ואם תיאלצו להודות שהמשנה לא הולכת כמו סומכוס, לא יהיה לכם מה לאכול?"

תלמידי הישיבה שתקו. הרגיש שמשוה עמוק השתנה בחבירו לשעבר. הפלפול הפך לזלזול, ולבו דמם.

עברו שנים, בן הישיבה נישא לבת סוחר סדקית, וישב בבית חמיו בשלוה על התורה והעבודה, ואילו הסטודנט המשיך בלימודיו הגבוהים וכבר היה לפני קבלת הדיפלומה.

ואז פרצה המלחמה העולמית...

הסוחר השתדל וסידר לחתנו משרת רבנות כלשהי שפוטר מן הגיוס, אבל הנער מהגימנסיה שובץ לשירות צבאי. אכן, אביו בעושרו שילם שוחד גדול כדי שלא יסתכן בשדה הקרב, וסידר לו תפקיד מיוחד: נערו האישי של א' הגנרלים החשובים בצבא הצאר, שהיה אחראי על האפסניא המלחמתית.

עקב הביקוש הצבאי הרב, כל סוחרי הסדקית שבאיזור היו עמוסים בהזמנות רבות של מדים ותרמילים וכו', גם חותנו של האברך-רב סיפק סחורה לצבא, ואירע שביקש מחתנו שבדרכו לבית המדרש יסור למשרדי הצבא וימסור את החשבון למזכירות.

כשהגיע למפקדה, התקבל מיד בכבוד רב אצל הגנרל בעצמו, שהפליג ביושרו של חמיו הסוחר, וכשהוא ראה את ידיד האדומות מקור, צילצל בפעמון וקרא לשמשו האישי להגיש כוס תה לראב"ן!

השמש נכנס... והיה זה חברו מהעבר. הגיש תה, קד קידה, ויצא.. מסתבר שלאברך-רב לא היה כבר שום טעם בכוס התה, אבל שתה אותו מפני הנימוס.

כשיצא הרב-אברך, חיכה לו השמש-חבר ילדותו, נפל על צווארו ואמר לו בדמעות: "אכן, אתם צודקים.. המשנה חייבת תמיד ללכת כמו סומכוס. כי אם המשנה לא הולכת כמו סומכוס, אז אי אפשר לאכול ואי אפשר לישון."

מו"ר רבי ראובן בן זצ"ל ה' מסיים את סיפורו ומסביר: באותו רגע שהגיש הסטודנט את כוס התה לאברך, פעמה בקרבו ההכרה כי לימוד התורה אינו דומה כלל ללימוד כל המקצועות! כשלומדים מתמטיקה ומתקשים באיזה תרגיל, זה באמת לא משפיע על כלום חוץ מעצם המקצוע.. אבל כשלומדים את התורה הקדושה, היא נכנסת בתוך עצמיותו של הלומד, ונמסכת בו כדם התמצית, היא חיוי וכל מהותו, לכן כשהמשנה לא הולכת כמו סומכוס אי אפשר לאכול ואי אפשר לישון.. ורק אז התורה היא הסלע שמחזיקים בו לעולם..

הסטודנט זנח את תלמודו, ופירש לדרכי עולם, ובעת יהום הסער נותר בלא שום מגן רוחני ומשענה, עד שהוא זעק מנהמת לבו השבוי: אכן, המשנה חייבת ללכת כמו סומכוס! אכן, לא כל תלמיד תורה זוכה להצלחה גשמית, אבל כל מי ששם קינו בסלע, יש לו עמוד תומך פנימי, כי התורה אינה רק בגדר סמל גרידא, אלא היא הסלע שעליו הנשמה נשענת, והיא שמעניקה לאדם את כוח היציבות מול מלחמות וגימנסיות.

'ושים בסלע קנך' זו העצה הנצחית, 'לימא מתני' דלא כסומכוס' זו ההכרה שבלי תורה, אין חיים.